XV ASR OXIRI XVI ASR BOSHLARIDAGI ADABIY TARIXIY MANBALARDA JOMIY VA NAVOIY UCHRASHUVLARI.

Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti
Mumtoz adabiyotshunoslik kafedrasi 2-kurs magistranti
Hamroyeva Aziza
DOI:https://doi.org/10.5281/zenodo.23080832

Annotatsiya. Mazkur tezisda XV asr oxiri – XVI asr boshlaridagi adabiy-tarixiy manbalarda Abdurahmon Jomiy va Alisher Navoiy uchrashuvlarining aks etishi, ushbu uchrashuvlarning tarixiy-adabiy mazmuni hamda ikki buyuk mutafakkir o'rtasidagi ma'naviy-ijodiy munosabatlar tadqiq etilgan. Xususan, davrga oid adabiy-tarixiy manbalar asosida Jomiy va Navoiy uchrashuvlari, ularning o'zaro muloqoti, ilmiy-ijodiy hamkorligi va ma'naviy yaqinligi bilan bog'liq ma'lumotlar tarixiy-qiyosiy hamda manbashunoslik tahlili asosida yoritilgan. Tadqiqot davomida mazkur uchrashuvlarning adabiy muhit shakllanishidagi o'rni, ularning Navoiy va Jomiy ijodiy faoliyatiga ta'siri hamda keyingi davr manbalarida qanday talqin etilgani tahlil qilingan. Tadqiqot natijasida Jomiy va Navoiy uchrashuvlari XV asr oxiri – XVI asr boshlaridagi adabiy-madaniy hayotning muhim hodisasi sifatida namoyon bo'lishi, ushbu uchrashuvlar haqidagi ma'lumotlarning ikki mutafakkir o'rtasidagi ijodiy va ma'naviy aloqalarni yoritishdagi ahamiyati yuzasidan ilmiy xulosalar ilgari surilgan.

Kalit so'zlar: Alisher Navoiy, Abdurahmon Jomiy, XV asr oxiri – XVI asr boshi, adabiy-tarixiy manbalar, Jomiy va Navoiy uchrashuvlari, "Xamsat ul-mutahayyirin", "Xamsa", ustoz–shogirdlik, ma'naviy yaqinlik, adabiy ta'sir, ijodiy hamkorlik, ijodiy vorislik, navoiyshunoslik.

XV asr oxiri – XVI asr boshlaridagi Sharq adabiyoti tarixida Alisher Navoiy va Abdurahmon Jomiy o'rtasidagi uchrashuvlar, ilmiy-ijodiy muloqotlar hamda ma'naviy yaqinlik alohida tarixiy-adabiy hodisa sifatida e'tirof etiladi. Ikki buyuk mutafakkirning o'zaro munosabatlari faqatgina shaxsiy aloqalar doirasida qolmay, balki Hirot adabiy muhitining rivoji, ilmiy tafakkur va badiiy-estetik qarashlarning shakllanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatgan muhim omillardan biri hisoblanadi. Shu jihatdan, mazkur davrga oid adabiy-tarixiy manbalarda Jomiy va Navoiy uchrashuvlarining aks etishi, ularning mazmun-mohiyati hamda tarixiy-adabiy talqinini ilmiy jihatdan o'rganish Navoiy va Jomiy ijodiy merosini tadqiq etishning muhim yo'nalishlaridan biri sifatida namoyon bo'lmoqda.

Ma'lumki, Alisher Navoiy va Abdurahmon Jomiy o'rtasidagi uchrashuv va muloqotlar XV asr oxiri – XVI asr boshlaridagi adabiy-tarixiy manbalarda muhim tarixiy-adabiy voqelik sifatida aks etgan. Ushbu uchrashuvlar ikki ijodkorning shaxsiy munosabatlarini yoritish bilan bir qatorda, o'sha davr Hirot adabiy muhitining ilmiy, ijodiy va ma'naviy xususiyatlarini anglashda ham muhim ahamiyat kasb etadi [2, 50-b.]. Navoiy o'z asarlarida Jomiy bilan bog'liq uchrashuv va suhbatlarga alohida e'tibor qaratib, ularni ustoz–shogirdlik, ma'naviy yaqinlik va ijodiy hamkorlik nuqtayi nazaridan tasvirlaydi. Ayniqsa, "Xamsat ul-mutahayyirin" asarida Jomiy bilan bo'lib o'tgan uchrashuvlar, suhbatlar va turli voqealar izchil bayon etilgan bo'lib, mazkur ma'lumotlar ikki mutafakkir munosabatlarining tarixiy asoslarini hamda ularning adabiy-ijodiy aloqalarini o'rganishda muhim manba vazifasini bajaradi [1, 32-b.].

Bugungi adabiyotshunoslikda Alisher Navoiy va Abdurahmon Jomiy ijodiy hamda ma'naviy munosabatlariga doir ko'plab ilmiy tadqiqotlar amalga oshirilgan bo'lsa-da, ularning o'zaro

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

uchrashuvlari va muloqotlarining aynan XV asr oxiri – XVI asr boshlaridagi adabiy-tarixiy manbalarda aks etishi, ushbu ma'lumotlarning tarixiyligi va badiiy talqini masalalari yetarli darajada tizimli umumlashtirilmagan. Xususan, Jomiy va Navoiy uchrashuvlariga oid ma'lumotlarning turli manbalarda berilishi, ularning o'zaro qiyosiy jihatlari hamda mazkur uchrashuvlarning davr adabiy-madaniy muhitini yoritishdagi ahamiyatini kompleks tadqiq etish zarurati mavjud. Shu jihatdan mazkur mavzu nafaqat navoiyshunoslik, balki manbashunoslik, tarixiy-adabiy tadqiqotlar va XV–XVI asrlar Sharq adabiyoti tarixini o'rganishda ham dolzarb ilmiy masala hisoblanadi.

Tadqiqotning asosiy maqsadi XV asr oxiri – XVI asr boshlaridagi adabiy-tarixiy manbalarda Alisher Navoiy va Abdurahmon Jomiy uchrashuvlarining aks etishi, ularning tarixiy-adabiy mazmuni va manbalardagi talqin xususiyatlarini aniqlashdan iborat. Ushbu maqsadga erishish uchun Jomiy va Navoiy uchrashuvlariga oid ma'lumotlar mavjud adabiy-tarixiy manbalar asosida o'rganildi, ikki mutafakkir o'rtasidagi muloqot va munosabatlarni aks ettiruvchi tarixiy-adabiy ma'lumotlar tahlil qilindi hamda turli manbalardagi ma'lumotlar qiyosiy va manbashunoslik yondashuvi asosida tadqiq etildi.

Tadqiqotning ilmiy yangiligi shundan iboratki, unda XV asr oxiri – XVI asr boshlaridagi adabiy-tarixiy manbalarda Alisher Navoiy va Abdurahmon Jomiy uchrashuvlari bilan bog'liq ma'lumotlar yaxlit ilmiy konsepsiya asosida o'zaro qiyosiy aloqadorlikda tahlil qilindi [1, 84-b.]. Mazkur uchrashuvlar faqat tarixiy voqea sifatida emas, balki ikki mutafakkir o'rtasidagi ma'naviy-ijodiy yaqinlik, ilmiy muloqot va o'sha davr adabiy-madaniy muhitining shakllanishi bilan bog'liq muhim hodisa sifatida talqin qilindi. Shuningdek, Jomiy va Navoiy uchrashuvlariga oid ma'lumotlarning turli adabiy-tarixiy manbalarda berilish xususiyatlari, ularning o'zaro mushtarak va farqli jihatlari manbashunoslik hamda qiyosiy-tahliliy metodlar asosida yoritildi [4, 151-b.].

Tahlillar natijasida XV asr oxiri – XVI asr boshlaridagi adabiy-tarixiy manbalarda Alisher Navoiy va Abdurahmon Jomiy o'rtasidagi uchrashuvlar chuqur ma'naviy-intellektual yaqinlik, ilmiy hamkorlik va ijodiy mushtaraklik asosida talqin etilgani aniqlandi. Mazkur manbalarda Jomiy siymosi nafaqat tarixiy shaxs, balki yuksak ilmiy salohiyat, ma'naviy yetuklik va estetik tafakkur timsoli sifatida namoyon bo'ladi [5, 112-b.]. Bu esa Jomiy va Navoiy uchrashuvlarini Sharq adabiy tafakkurida shakllangan ustoz–shogirdlik, ijodiy vorislik va ma'naviy hamkorlikning muhim ko'rinishi sifatida baholash imkonini beradi.

Tadqiqotning nazariy ahamiyati undagi ilmiy xulosalar navoiyshunoslik, manbashunoslik, tarixiy adabiyotshunoslik hamda XV–XVI asrlar Sharq adabiyoti tarixini o'rganish yo'nalishlarini yangi ilmiy kuzatishlar bilan boyitishida namoyon bo'ladi. Amaliy ahamiyati esa tadqiqot natijalaridan oliy ta'lim tizimida "Navoiyshunoslik", "O'zbek mumtoz adabiyoti", "Adabiy aloqalar tarixi" fanlari bo'yicha o'quv materiallari, maxsus kurslar va ilmiy tadqiqotlar tayyorlashda foydalanish imkoniyatlari bilan belgilanadi.

Xulosa qilib aytganda, XV asr oxiri – XVI asr boshlaridagi adabiy-tarixiy manbalarda Jomiy va Navoiy uchrashuvlarining aks etishi ikki buyuk mutafakkirning ma'naviy va ijodiy munosabatlarini chuqurroq anglashga xizmat qiladi. Ushbu tadqiqot Jomiy va Navoiy o'rtasidagi ustoz–shogirdlik, ijodiy hamkorlik va ma'naviy yaqinlik masalalarini o'rganishda muhim ilmiy manba bo'lib xizmat qiladi hamda XV–XVI asrlar Sharq adabiy-madaniy muhitini tadqiq etishga muayyan ilmiy hissa qo'shadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Alisher Navoiy. Xamsat ul-mutahayyirin. — Toshkent: Fan, 1967.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

2. Alisher Navoiy. Majolis un-nafois. — Toshkent: Fan, 1961.
3. Xondamir. Makorim ul-axloq. — Toshkent: Fan, 1967.
4. Davlatshoh Samarqandiy. Tazkirat ush-shuaro. — Toshkent: Fan, 1981.
5. Bertels E. E. Navoi i Djamī. — Moskva: Nauka, 1965.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.